

Predgovor

Prošle školske godine upoznali ste se sa zemljopisom kontinenata.

Upoznali ste Afriku, Australiju i Oceaniju, Ameriku, Aziju, Antarktiku, a zatim ste proučavali zemlje Europe. Tijekom svojeg obrazovanja mogli ste uočiti da se različite zemlje svijeta povezuju međusobno na mnogo načina.

Na policama prodavaonica nalazimo robu iz svih dijelova svijeta. (Proizvodi mađarske industrije i poljoprivrede također dopijevaju u mnoge zemlje svijeta.)

Telefonom i internetom (kompjutorskom svjetskom mrežom) odmah se može uspostaviti međusobna veza između ljudi. Televizija nam u sobu donosi zbivanja u svijetu.

Pomoću suvremenog prometa (zrakoplov, automobil, željeznica, plovidba) udaljenosti se brzo mogu savladati.

Razvoj tehnike je potpomogao da gospodarske veze između zemalja i naroda postanu sve tješnje. Gospodarske veze nekih europskih zemalja razvile su se u veoma tijesnu suradnju novoga tipa.

Ljudi XIX. stoljeća mogli su samo maštati o ujedinjenoj Europi bez granica, a danas je to već na velikom dijelu kontinenta postala stvarost.

Od 2004. godine i Mađarska je postala članicom te zajednice, članicom Europske unije. Interes svijeta nas je da o svijetu, o našoj široj domovini Europi i o Europskoj uniji raspoložemo što širim, sve točnijim i sve svježijim znanjem, jer sve će to u velikoj mjeri utjecati na naš daljnji život.

Istodobno samo će se dalje produbiti zanimanje i ljubav prema Mađarskoj, jer je možemo usporediti sa životom drugih zemalja i naroda. Osim povijesti i književnosti i zemljopisno znanje je potrebno za poznavanje domovine. U našoj se zemlji samo onda možemo osjećati kod kuće ako poznamo njezine planine, rijeke, gradove, te ako upoznamo život njezinog stanovništva.

Pored udžbenika izvor tih znanja je tvoj neposredni okoliš, tvoje mjesto stanovanja. O svojem neposrednom okolišu i do sada si stekao mnogo iskustva. Od sada još budnije moraš promatrati!

U učenju – slično prijašnjim godinama – najvažniji pomagatelji će ti biti **atlas, udžbenik i radna bilježnica**. Željeli bismo da uspoređuješ geografske pojave, da tražiš uzroke tih pojava. Bit će i takvih sati zemljopisa kada ćeš pomoću pitanja iz udžbenika i zadataka iz radne bilježnice sam moći skupiti znanje. To će biti kušnja tvog razmišljanja i samostalnosti. Pomoću zadataka na kraju pojedinih poglavlja i sam se možeš uvjeriti u kolikoj si mjeri svladao znanje.

Objašnjenje riječi koje su u udžbeniku označene zvjezdicom * nalazi se u Malom leksikonu.

Želimo ti uspješno učenje

Autori udžbenika

Znaš li još?

Kontinenti i zemlje

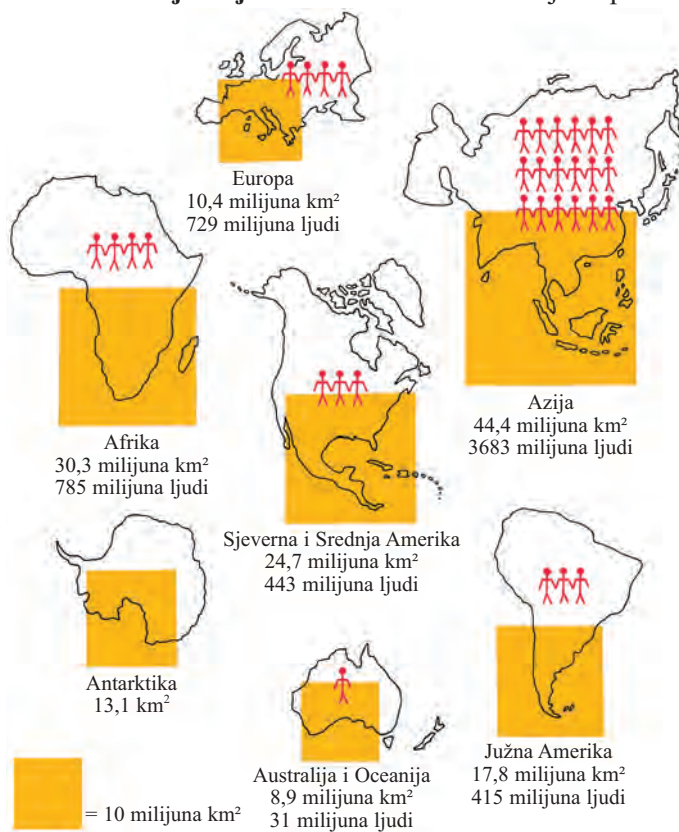
Na površini Zemlje nalaze se golemi oceani sa slanom vodom i prostrana kopna, kontinenti.

Pokažite na zemljovidu oceane i kontinente prema njihovoj veličini. Pomoću slike imenujte najnapučeniji kontinent. 1.

Na Zemlji živi više od 6 milijardi ljudi. Većina njih – oko 3,7 milijarde stanovnika – živi u **Aziji**. U Aziji se nalazi **Kina**, zemlja u kojoj se na svijetu gospodarstvo najbrže razvija. **Japan** je po razvijenosti gospodarstva druga zemlja na svijetu. Ta je zemlja prva na svijetu po proizvodnji pouzdanih osobnih automobila s malom potrošnjom benzina, te po proizvodnji brodova, odnosno robota pri čijoj se proizvodnji upotrebljavaju rezultati postignuti u mikroelektronici. Glavni grad Tokio je drugo po veličini financijsko središte svijeta. Najveće blago jugozapadnih arapskih zemalja je nafta.

Dvojni kontinent, **Amerika**, svijet je suprotnosti.

Vodeća svjetska gospodarska sila su **Sjedinjene Američke Države** koje se prostiru u Sjevernoj Americi. U toj zemlji živi samo 5% svjetskog stanovništva, ali više od 30% svjetske proizvodnje potječe odatle. Najviše dohotka u gospodarstvu zemlje daju usluge. (Uslugama pripada opskrba vodom, energijom, plinom; telefonska mreža; emitiranje televizijskih i radijskih programa; telekomunikacije; prijevoz; banke; osiguravajuća društva; financijske i poslovne usluge.) Najrazvijenije, najsvremenije grane koje proizvode najviše dohotka jesu kompjutorska industrija, istraživanje svemira, industrijska primjena bioloških istraživanja (biotehnologija), telekomunikacijske industrijske grane, proizvodnja filmova i turizam.

1. Površina i broj stanovnika kontinentata (2001.)

Sjedinjene Američke Države (SAD) su vodeća svjetska financijska sila. Glavni grad je Washington.

Većina zemalja Srednje i Južne Amerike je prezadužena, jer na svjetskom tržištu svoje proizvode ne mogu prodati po povoljnoj cijeni. Zahvaljujući financijskom ulaganju SAD-a počele su se u tim zemljama razvijati gospodarske grane povezane s informatičkim i financijskim gospodarstvom.

Australija je zemlja veličine kontinenta, a gospodarstvo joj je veoma razvijeno.

Afrika je najsiromašniji kontinent. Na milijune njezinih stanovnika ugrožavaju epidemije, ratovi, smrt od gladi. Porast broja stanovnika najveći je u Africi. Gospodarski najrazvijenija zemlja kontinenta je Južnoafrička Republika.

Naš kontinent – Europa

Površina Europe nije velika, od nje je manja samo Australija. Broj stanovnika našeg kontinenta iznosi 729 milijuna ljudi. Po gustoći stanovništva druga je iza Azije gdje je prirast stanovništva veoma brz.

Tijekom burne povijesti Europe državne granice su se često mijenjale, neke su zemlje nestale, a rađale su se i nove zemlje. Nakon pustošenja i patnji I. i II. svjetskog rata u ljudima je sve više jačala želja za mirom i pomirenjem. Godine 1958. šest zemalja je osnovalo Europsku ekonomsku zajednicu radi osujećivanja rata i jačanja gospodarstva. Tijekom godina toj su se zajednici priključile još neke zemlje. One su u međusobnoj trgovini ukinule ograničenja, carine. Omogućile su slobodno kretanje kapitala i radne snage.

Zajednica je 1994. godine svoje ime promijenila u Europsku uniju. U većini zemalja članica 2002. godine uvedena je zajednička valuta. Zajednički novac 12 zemalja članica je euro.

Jesi li čuo?

● Kći turskog kralja, prelijepa Europa, snivala je čudesan san. Dva su se kontinenta natjecala za nju. Jedan je bila Azija, a drugi kontinent još nije imao ime.

– Na mojoj se zemlji rodila, ja sam je odgajala – rekla je Azija.

– Ali Zeus ju je meni dosudio i po njoj će mene nazvati – rekao je nepoznati kontinent.

Kada se Europa probudila, sa svojim je drugovima otišla na morsku obalu brati cvijeće. Tada ju je potražio Zeus u obliku prekrasnog bijelog bika. Kraljevna je sjela na leđa bika, a on ju je prenio preko mora na otok Kretu. Tamo su se vjenčali i tako je lijepa turska kraljevna postala Zeusova žena. Prema njoj su nazvali dotada još bezimeni kontinent Europom.

2. Otmica Europe. Millesov kip i detalj Tizianove slike ovjekovječuje tu mitološku priču

SREDNJA EUROPA

Prirodno-geografske značajke i zemlje srednje Europe

Fizičko-geografska i politička podjela srednje Europe se ne poklapaju. Na temelju fizičke geografije srednja Europa se prostire od Baltičkog mora do predjela Alpa i Karpata. Njezina istočna granica se proteže na grebenima Karpata.

Površina srednje Europe i glede fizičke i društvene geografije čini **prijelaz** između zapadne i istočne, odnosno sjeverne i južne Europe.

Površina joj se prostire od Rajne do Istočnoeuropske nizine, a u smjeru sjever-jug od Sjevernog i Baltičkog mora do Alpa i Karpata.

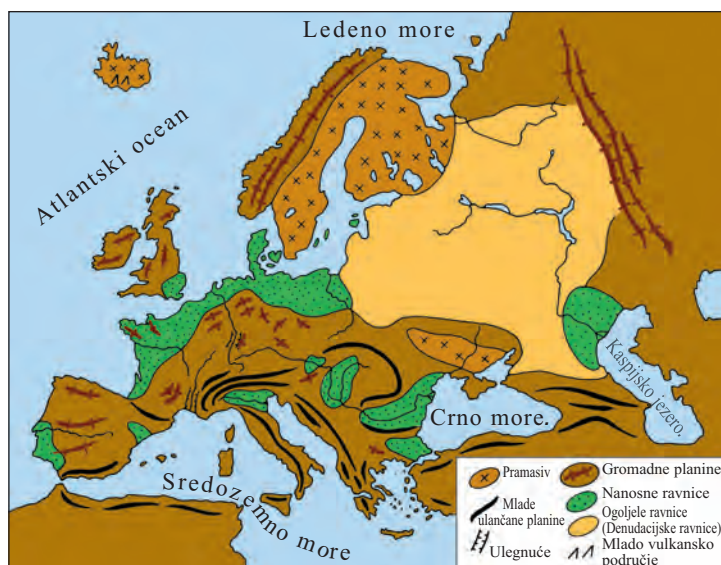
Njezin reljef sačinjavaju **prostrane ravnice i bazeni, niske gromadne planine i visoko gorje**. **3.**

Reljef Europe, koji se još i danas stalno mijenja, **formirao se tijekom više stotina milijuna godina**.

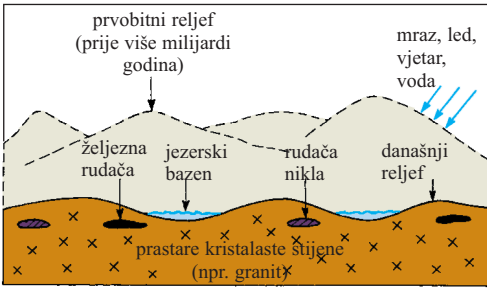
U prastarom i ranom geološkom dobu nastala su najstarija područja kontinenta – **pramasivi**. Tijekom više milijuna godina njihova je površina razorena. Kristalaste stijene koje sadrže željeznu rudaču i nikal nalaze se na površini Finskog pramasiva.

U starom su se geološkom dobu naborali Kaledonski i Varistički planinski sustavi. Njihovu je površinu rastrošila voda, led i vjetar. Pod utjecajem unutrašnjih sila Zemlje **te su se planine razlomile na gromade**. **4. 5.**

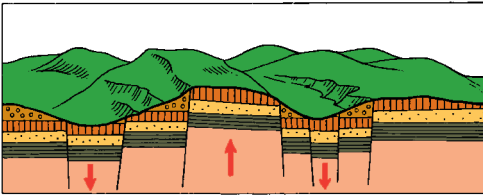
U srednjem geološkom dobu te je gromade **preplavilo more i nataložilo na njih debeli sloj sedimenata**. U novom geološkom dobu reljef pokriven slojevima pješčanika, vapnenca i lapora noviji pokreti Zemljine kore dalje su komadali i uzdigli ga do različitih visina.

3. Tektonska karta Europe

4. Formiranje pramasiva

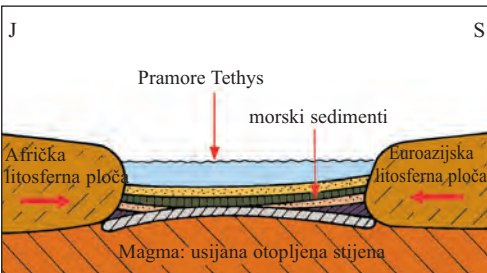
5. Planine su se u starom geološkom dobu raspale na gromade

Tijekom više milijuna godina vanjske sile (voda, vjetar i led) su sedimentni pokrivač razorile, pa su tako na površinu dospjele stijene gromadnih planina iz starog doba, među njima i kristalinski škripljevac.

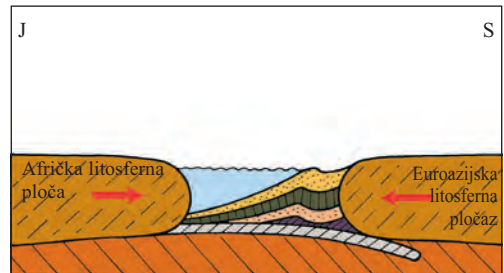
Između različito visokih gromada Njemačkog i Poljskog sredogorja ulek-nuli su bazeni. Gromadne planine i bazeni između njih bogati su mineralnim blagom i nalazištima ugljena. Između sedimentnih stijena nastalih preplavljenjem mora formirala su se nalazišta kamene soli, kamenog ugljena, nafte i zemnog plina.

U novom geološkom dobu su se naborali lanci Alpa i Karpata koji pripadaju Euroazijskom planinskom sustavu. 6.

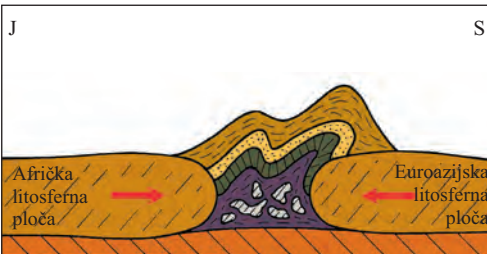
I.

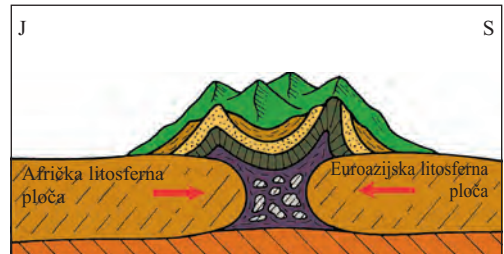
II.

III.

IV.

6. U tercijaru su se naborali lanci Euroazijskog planinskog sustava, među njima i lanci Alpa i Karpata

Prije oko milijun godina, **u kvartaru, klima je postala vrlo hladna.** Pretežni dio padalina pao je u obliku snijega čiji se velik dio ni ljeti nije otopio. To geološko doba nazivamo i **ledenim dobom.** Više stotina metara debeli ledeni pokrivač prekrrio je sjeverni dio Europe. Ledeni se pokrivač sporo kretao, a u njemu zamrznuto kamenje je klesalo i time razaralo površinu. Mekše je stijene led bolje isklesao, erodirao, a na njihovom su mjestu nastala udubljenja. **7.**

Na južnom dijelu ledenog pokrivača led se polako topio i naslagao veliku količinu usitnjenog kamenja. To su morenske humke koje su karakteristične tvorevine Njemačke i Poljske nizine.

Pomoću atlasa imenuj najveće ravnice i nizine srednje Europe. Kako su one nastale?

Njemačka nizina i Poljska nizina koja se na nju nadovezuje nastale su u ledenom dobu.

Na bezlednim predjelima hladni, jaki vjetrovi sjeveroistočnog smjera naslagali su fini prah (les) i pijesak.

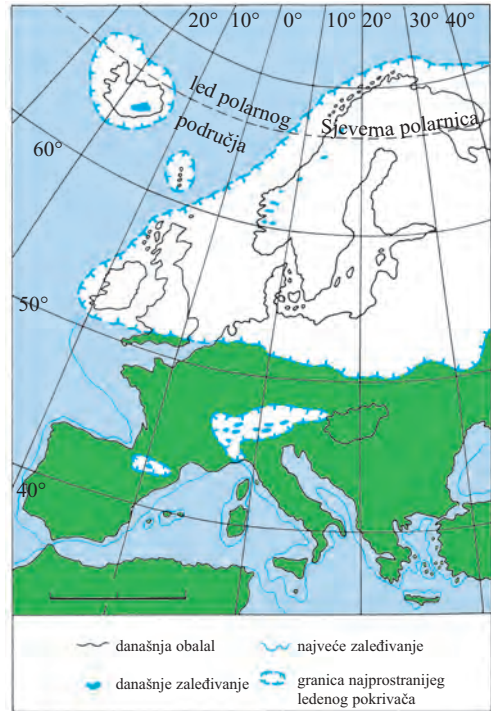
Prije oko deset tisuća godina počelo je **današnje geološko doba** sa toplijom i suhom klimom. Ledeni se pokrivač zadržao samo na najvišim planinskim vrhovima. U Europi se taj stalni led – **snježna granica gdje se snijeg ni ljeti ne otopi** – nalazi iznad nadmorske visine od 2800–3000 metara.

Potražite na području srednje Europe planinske vrhove stalno pokriveni snijegom. Kako je na zemljovidu to označeno?

U tom se dobu formirala **današnja obalna linija i smjer tokova tekućica Europe.** Rijeke su nasule manje morske bazene (npr. Karpatski bazen) i formirale nizine i nanosne (aluvijalne) ravnice. Tada je na primjer nastao i Alföld.

Reljef kontinenata mijenja se i danas. Osim Zemljinih unutrašnjih i vanjskih sila pridružuju se čovjek i društvo koji također značajno utječu na formiranje okoliša.

Tražite primjere za čovjekovu djelatnost na izmjenjivanju okoliša. Procijenite tu djelatnost.

7. Najveće prostranstvo ledenog pokrivača u Europi

Pregled geološkog razvoja Zemlje

Prije ... milijuna godina	Geološko doba	Vrijeme	Doba	Karakteristične tvorevine u Europi	Karakteristično mineralno blago
2,5	Novo geološko doba	Kvartar	Današnje doba	Razvoj današnje obalne linije, hidrografije i klime, nanosne ravnice (npr. Vlaška nizina, Alföld / Panonska nizina)	
			Ledeno doba	Ledeni pokrivač, razorene ravnice, više tisuća jezera, nanosne ravnice (npr. Njemačka nizina, Poljska nizina), pokretni pijesak, les	
Tercijar		Mlade, naborane planine Nastanak Euroazijskog planinskog sustava (Pirineji, Alpe, Apenini, Dinarsko gorje, Karpati, planina Balkan, Kavkaz)	smeđi ugljen, nafta, zemni plin		
230	Srednje geološko doba		Širenje mora Sedimentne stijene morskog podrijetla (vapnenac, dolomit, pješčenjak)	kamena sol, kameni ugljen, nafta, zemni plin, boksit	
570	Staro geološko doba		Gromadne planine Varistički planinski sustav (Njemačko sredogorje, Poljsko sredogorje, Ural itd.)	kameni ugljen, mnogo vrsta rudača	
2500	Rano geološko doba		Razvoj pramasiva	željezna rudača, rudača nikla	
4600	Prastaro geološko doba		Finski pramasiv	rudača bakra	

Klima srednje Europe je vlažna kontinentalna

Pretežiti dio površine Europe pripada umjerenom klimatskom pojasu. Ublažujući utjecaj Atlantskog oceana prema unutrašnjosti kontinenta postupno se smanjuje. Na klimu srednje Europe utječu kontinentalni i oceanski efekti. U središnjem dijelu Europe ljeta je vruće, a zima hladna.

Hidrografija

Pročitaj sa zemljovida najveće rijeke srednje Europe. U koja se mora one ulijevaju? Usporedi njihova ušća. Zbog čega nastaju dvije vrste ušća?

Rijeke srednje Europe pripadaju slijevu triju mora.

Najdulja rijeka srednje Europe je Dunav. On se u Crno more ulijeva deltastim ušćem.

Rajna i Laba se ulijevaju u Sjeverno more ljevkastim ušćem, a **Visla** s deltastim ušćem u Baltičko more.

Pritjecanje vode u rijeke je kolebljivo. Rijeke nadolaze u proljeće kada se otapa snijeg i početkom ljeta kada je vrijeme kišovito. Za vrijeme suhog, toplog ljeta u riječnom koritu teče manje vode.

Na zemljovidu nađi neka jezera srednje Europe.

Najveće jezero srednje Europe je Balaton. Njegova se plitka voda za ljetnih vrućina brzo zagrije.

Na visokoplaninskim predjelima Alpa i Karpata jezera su nastala u udubljenjima koje je izdubio led.

Vegetacija

Prirodna vegetacija srednje Europe su **listopadne šume** i **šumske pustare**. Uslijed širenja poljoprivredne i industrijske proizvodnje, te porastom broja stanovništva prirodnu su vegetaciju većinom iskrčili.

U planinama se biljni pojasevi mijenjaju prema nadmorskoj visini.

Na 30. str. udžbenika pročitajte sa 40. slike visinske biljne pojaseve.

Šume srednje Europe u velikoj mjeri uništavaju kisele kiše koje nastaju zbog onečišćenosti zraka. Kisele kiše nastaju od vode pomiješane sa sumpornim i dušičnim dioksidom koji se nalazi u zraku. Te su kiše uništile više tisuća hektara crnogoričnih šuma.

Zemlje srednje Europe

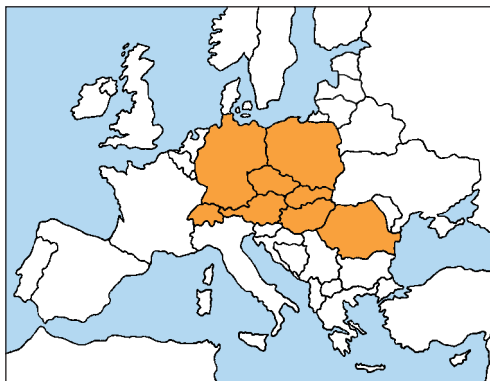
Pomoću 8. slike imenujte zemlje srednje Europe.

Na središnjim područjima Europe tijekom povijesti su nastale mnoge države. Zemlje su ime dobile po narodima koji žive na njihovu području.

Pomoću povijesnog atlasa usporedi srednjoeuropske zemlje XX. stoljeća i današnjice.

Zemljovid srednje Europe uvelike se mijenjao nakon I. i II. svjetskog rata.

8. Zemlje srednje Europe. Prema drugoj klasifikaciji srednjoj Europi pripadaju i baltičke zemlje, te Slovenija. (O tim smo zemljama učili u 7. razredu.)

Pobjedničke sile u ratovima premještale su državne granice, neke su se zemlje raspale, a nastajale su i nove zemlje. Mnogo je ljudi bilo primorano napustiti svoj zavičaj, svoju domovinu.

Nakon II. svjetskog rata zapadni i istočni dio kontinenta različito se razvijao. Sovjetski Savez je zajedno sa savezničkim silama pobijedio fašističku Njemačku, a nakon rata je pod svoj gospodarski i politički utjecaj stavio istočni dio srednje Europe i zemlje jugoistočne Europe. U tim su zemljama nacionalizirali banke i tvornice. Na poljoprivrednom su zemljištu organizirali poljoprivredne kombinata (državna gazdinstva i poljoprivredne zadruge.)

Industrijsku i poljoprivrednu proizvodnju određivali su centralno propisanim planovima. U gospodarstvu su unapređivali ponajprije tešku industriju (crnu metalurgiju, rudarstvo, proizvodnju električne energije, strojogradnju), dok laka industrija i uslužne djelatnosti, koje su trebale opskrbiti stanovništvo, nisu zadovoljavale potražnju.

Na istočnom dijelu srednje Europe formirale su se zemlje sa socijalističkim državnim uređenjem (Njemačka Demokratska Republika, Poljska, Čehoslovačka, Mađarska i Rumunjska). Njihovo se gospodarstvo razvijalo na sličan način, a mučili su ih i isti problemi.

U zemljama zapadnog dijela srednje Europe (Savezna Republika Njemačka, Austrija) tvornice, poduzeća, obradiva zemlja i prodavaonice ostale su u privatnom vlasništvu. Proizvodnju nisu regulirali centralni planovi već tržišna potražnja i ponuda. Gospodarstvo zemalja s kapitalističkim državnim uređenjem oporavilo se od ratnih razaranja, a zatim se brzo razvijalo.

Njemačka, Austrija i Švicarska spadaju među najrazvijenije europske zemlje.

Do kraja 1980-ih godina problemi socijalističkih zemalja sve su se više pogoršavali, a krajem desetljeća njihov se politički sustav raspao. Tijekom tranzicije sustava u tim su zemljama postupno ukinuli pretežiti dio državnog vlasništva (taj se tijekom naziva privatizacijom) i počeli izgrađivati tržišno gospodarstvo.

Njemačka Demokratska Republika pripojena je Saveznoj Republici Njemačkoj, pa se tako 1990. godine formirala jedinstvena Njemačka.

Čehoslovačka se 1993. godine razdvojila na Češku i Slovačku.

Nakon II. svjetskog rata u zapadnoeuropskom političkom govoru pojam srednje Europe sužen je na zemlje s kapitalističkim državnim uređenjem (SRNJ, Austrija, Švicarska). Socijalističke zemlje ubrajali su među istočnoeuropske zemlje. To se mišljenje odražava i danas kada u slučaju Poljske, Mađarske itd. govore o istočnoj Europi, srednjoistočnoj Europi.

Dobro zapamti!

Reljef srednje Europe karakteriziraju gromadne planine, ulegnuti bazeni, mlade ulančane planine i prostrane nizine. Reljef su formirale unutrašnje i vanjske sile, ali isto tako i čovjek. Klima srednje Europe je vlažno kontinentalna. Najdulja rijeka je Dunav, najveće jezero pak Balaton. Prirodna vegetacija je listopadna šuma i šumovita pustara.

Zemlje srednje Europe jesu Njemačka, Poljska, Češka, Slovačka, Austrija, Švicarska i Mađarska. Rumunjska dijelom pripada srednjoj, a dijelom istočnoj Europi.

Pitanja i zadaci

Pokaži na zemljovidu Europe stare gromadne planine. Okarakteriziraj njihov reljef. Kakav gospodarski značaj imaju? Navedi mlade ulančane planine. Što je karakteristično za njihov reljef? Gdje se proteže granica srednje Europe? Kako su nastale srednjoeuropske nizine? Što je karakteristično za klimu srednje Europe? Imenuj njezinu najdulju rijeku i najveće jezero. Što je karakteristično za prirodnu vegetaciju? Navedi srednjoeuropske zemlje. Zašto površina Rumunjske samo dijelom pripada srednjoj Europi?

Prirodno-geografske značajke Njemačke

Odredite položaj Njemačke u Europi. Pročitajte imena zemalja i mora s kojima se graniči.

Dvije njemačke države su se ujedinile 1990. godine. Od tada se **Njemačka** sastoji od 16 saveznih pokrajina. Po broju stanovnika (82 milijuna) **druga je najnaseljenija zemlja Europe**.

U Dodatku potraži koja je najmnogoljudnija europska zemlja.

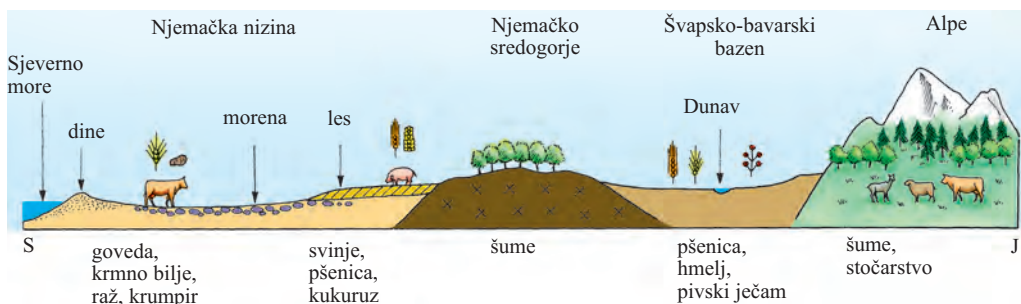
Na temelju razvijenosti gospodarstva i njezine uloge u svjetskom gospodarstvu Njemačka je treća gospodarska velesila iza SAD-a i Japana, a gospodarski je najrazvijenija zemlja Europe. **Glavni grad** joj je **Berlin**.

Njemačka nizina najniže je područje zemlje

Površinu Pribaltičke nizine, koja je okrenuta prema Sjevernom i Baltičkom moru, u ledenom je dobu pokrivaio debeli ledeni pokrivač. Ledeni pokrivač je s ledom pokrivenih, razorenih planina sjeverne Europe donio i naslagao ovamo veoma mnogo šljunkovitog, usitnjenog stijenja što nazivamo morenom.

Nizinu široku 200–300 km rijeka Laba dijeli na zapadni i istočni dio. Zapadni dio Pribaltičke nizine je niska, ravna površina koja samo mjestimice nadmašuje 100 m. U plitkim udubljenjima se nalaze manja ili veća jezera. **9.**

Pročitaj na zemljovidu ime ove površine s jezerima i glibovima.

9. Poprečni presjek Njemačke smjera sjever-jug

10. Putujuća stijena na Pribaltičkoj nizini

Na niskom, ravnom području ponegdje se nalaze goleme gromade stijena.

Što mislite, kako su te stijene dospjele na nisku ravnicu?

Te stijene, ponekad velike poput kuće, na nizinu su stigle sa sjevernih, visokih planina i to zamrznute u ledu koji se polako kretao. Nakon ledenog doba led se otopio a goleme **stijene su ostale na nizini**. Te stijene **narod naziva putujućim stijenama**. **10.**

Na istočnom dijelu Pribaltičke nizine obalno područje Baltičkog mora još se i danas mijenja. Iz plitkog mora na ravnu obalu **valovi donose pijesak**. **Vjetar od pijeska gradi brežuljke, dine**. Na dine koje se sastoje od pokretnog pijeska zasadili su drveće kako bi spriječili kretanje pijeska. **11.**

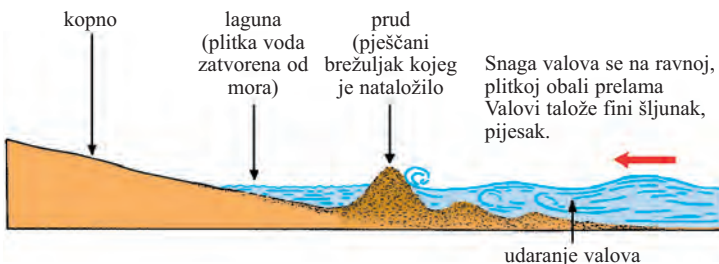
11. Pješčane dine na obali Baltičkog mora

Morski valovi nagomilavaju pijesak i u vodi ispred obale. Tako nastaju dugi, uski pješčani sprudovi koje nazivamo prudovima. Dio mora između pruda i kopna jest laguna. **12.**

Lagune su se tijekom stoljeća postupno nasipavale i pripojile se kopnu. Na takvim se obalama i danas povećava površina kopna.

Na kojem dijelu Europe nalazimo još na morskoj obali lagune i sprudove?

Na obalnom području Sjevernog mora veliki vihori i jako udaranje valova razaraju obalu. (Otok Helgoland je još prije oko 4000 godina bio dio kopna. Njegove su se stijene početkom današnjeg doba uzdizale još na zapadnom dijelu poluotoka Jylland, ali ih je ustujan razarački rad mora otkinuo od kontinenta.)

12. More izgrađuje ravnu obalu. Pogledaj na slici kako nastaje dina, prud i laguna.

Na ravnoj morskoj obali **veće luke su se mogle razviti samo u ljevkastim ušćima rijeka**. Najprometnije morske luke Njemačke su **Hamburg, Bremen i Rostock**.

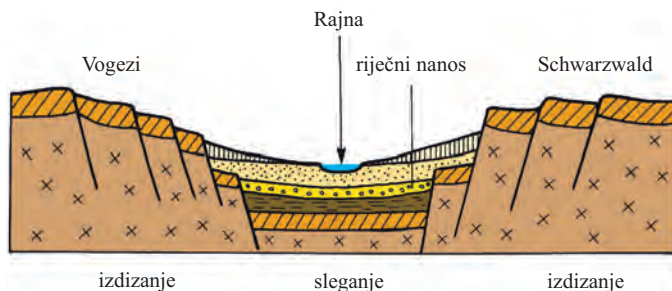
Pogledajte na zemljovidu u ušćima kojih rijeka se nalaze te luke.

Zapadni dio Pribaltičke nizine ima oceansku klimu s blagom zimom i svježim ljetom. Na istočnim predjelima već je jači kontinentalni utjecaj. Zima je tu hladnija, ljeto toplije, a padalina ima manje.

Na području sa zelenim livadama i pašnjacima uzgaja se mnogo goveda. Na oranicama se proizvodi krmno bilje, raž, ječam i krumpir. Na južnom rubu nizine sije se pšenica, šećerna repa i uzgajaju svinje.

Na predjelima sredogorja

Na središnjim predjelima zemlje protežu se gromadne planine Njemačkog sredogorja koje se sastoje od više dijelova. Visoke planinske lance Varističkog planinskog sustava nastalog u starom geološkom dobu rastrošili su vjetar, voda i led. More je na to područje prodrlo u srednjem geološkom dobu i prekrilo kristalne stijene iz starog doba debelim sedimentnim slojem (pješčanik, vapnenac, lapor). U novom geološkom dobu planine su se raskomadale, a manje ili veće gromade su se izdigle do različite visine. Od toga se vremena sedimentni pokrivač postupno spirao, a na višim predjelima dospjele su na površinu kristalaste stijene iz starog geološkog doba.

13. Gornjorajnski rov. Ulegnuće poput rova koje se sleglo nasula je Rajna svojim nanosom

Rajnsko škriljavo gorje sastoji se od škriljastih, pločastih stijena kroz koje se probija **Rajna** i njezini **pritoci** sa slikovitim dolinama. Ravna visoravan tih planina visoka je 300–600 m, ali najviši vrhovi nadmašuju visinu od 800 m. Između tih stijena se u novom geološkom dobu slegnuo **Gornjorajnski rov** dugačak 20–30 km. To je najtoplije, najsunčanije područje zemlje gdje se nalazi mnoštvo voćnjaka i povrtnjaka. Na sunčanim, južnim padinama sredogorja vinogradi se obrađuju terasasto. To je domovina poznatih rajnskih vina. **13.**

Na lijevoj obali Rajne izdiže se crnogoričnim šumama pokriven **Schwarzwald (Crna šuma)**. U toj planini izvire **Dunav**. **14.**

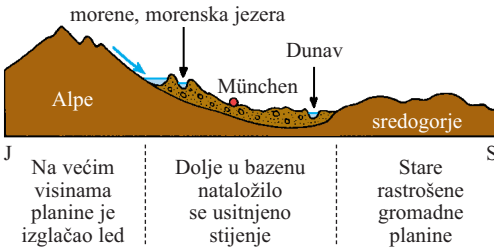
U podnožju **planine Harz** u srednjem geološkom dobu su se u morskoj vodi naslagala velika ležišta kamene i kalijeve soli.

Rudna gora na češkoj granici dobila je ime po bogatim nalazištima raznovrsnih rudača koje se tu kopaju već stoljećima.

14. Dunav izvire u Schwarzwald. Izvor Dunava obilježen je pločom

Švapsko-bavarski bazen i Alpe

15. Švapsko-bavarski bazen pokriva raspadnuti materijal iz ledenog doba. Usporedi formiranje Švapsko-bavarskog bazena i doline Rajne

Švapsko-bavarski bazen se prostire pokraj Dunava, a od sredogorja je razdvajaju niske, stubaste planine. **Švapsko-bavarski bazen su u ledenom dobu nasuli ledenjaci koji su se spuštali s Alpa i nanos rijeka koje teku prema Dunavu.** Na oranicama visoravni uglavnom se uzgaja pivski ječam i hmelj od kojih se proizvode poznata bavarska piva. **15.**

Na južnoj granici zemlje izdižu se visoki, mladi vapnenački lanci Alpa. Najviši vrh Njemačke nalazi se u Bavarskim Alpama, a toje 2963 m visoki Zugspitze. Taj kraj s raznovrsnim reljefnim oblicima pravi je turistički raj. U planinskim predjelima ljudi žive od turizma, šumarstva i uzgajanja goveda. **16.**

Klima sredogorja i Alpa je svježija i kišovitija od nizinskih predjela.

16. Turizam u Bavarskim Alpama veoma je razvijen. Što misliš zašto?

Dobro zapamti!

Područja Njemačke: na sjeveru je Njemačka nizina koju je formirao led, u središnjem dijelu zemlje prostire se Njemačko sredogorje, a na jugu se nalazi Švapsko-bavarski bazen i Alpe.

Na zapadnom dijelu Njemačke nizine klima je oceanska, a na istočnom i južnom dijelu sve više jača kontinentalni utjecaj. Na oranicama se uzgaja krmno bilje, raž, krumpir, a na pašnjacima se bave govedarstvom. Na jugu nizine sije se pšenica i šećerna repa i uzgajaju se svinje.

Na sunčanim predjelima Gornjorajnskog rova i na osunčanim padinama Njemačkog sredogorja ljudi se bave vinogradarstvom, voćarstvom i povrtlarstvom.

Na oranicama Švapsko-bavarskog bazena rodi pivski ječam i hmelj izvrsne kvalitete, a upotrebljavaju se u proizvodnji piva.

Slikovite predjele Bavarskih Alpa posjećuju mnogi turisti.

Najviši vrh Bavarskih Alpa, a ujedno i Njemačke je 2963 m visok Zugspitze.

Pitanja i zadaci

Kako se formirao reljef Njemačke nizine? Što je karakteristično za obalno područje Baltičkog mora? Kako su nastale dine, prudovi i lagune? Za svaki od njih potraži primjer na zemljovidu.

Što karakterizira poljoprivredu Njemačke nizine?

Pokaži na zemljovidu dijelove Njemačkog sredogorja. Kako je nastao Švapsko-bavarski bazen? Usporedi formiranje Gornjorajnskog rova i Švapsko-bavarskog bazena. Koji je najviši planinski vrh Njemačke? Gdje se on nalazi? Koliko je metara visok? Koje su najveće rijeke Njemačke? Kamo se ulijevaju i kakvo im je ušće?

Što uništava crnogorične šume Njemačke, a isto tako i srednje Europe? Pogledaj na internetu ili u knjižnici. Kako se brane od uništavanja?

Gospodarstvo Njemačke

Njemačka, kako je danas podrazumijevamo, nastala je 1871. godine ujedinjenjem 35 slobodnih zemalja. Ujedinjena Njemačka sudjelovala je u izbijanju I. i II. svjetskog rata. Fašistička Njemačka je tijekom II. svjetskog rata nanijela goleme štete mnogim zemljama svijeta. Zbog toga su njezinu površinu nakon završetka rata pobjedničke sile (SAD, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Francuska) podijelile na četiri okupacijske zone. Na području američke, engleske i francuske okupacijske zone 1949. godine se formirala Savezna Republika Njemačka (SRN), a na području sovjetske okupacije Njemačka Demokratska Republika (NDR). Njemački glavni grad Berlin koji se nalazio na području NDR – koji su isto podijelili na četiri okupacijske zone – također je razdijeljen. Istočni Berlin postao je glavnim gradom NDR, Zapadni Berlin pak – iako je u potpunosti bio na teritoriju NDR – nikada nije pripadao Njemačkoj Demokratskoj Republici.

Glavnim gradom SRN postao je Bonn koji leži na obali Rajne.

SRN, s kapitalističkim državnim uređenjem, se nakon svog osnutka počela gospodarski veoma brzo razvijati i postala je jednom od najjačih gospodarskih sila Europe.

Bavarska narodna nošnja

U NDR su tvornice, poduzeća, prodavaonice i plodna zemlja dospjele u državno vlasništvo. Gospodarstvo je upravljano centralnim planovima. Standard gospodarstva i proizvodnje sve je više zaostajao iza zapadnog dijela zemlje.

Razdvojenost nekada jedinstvene Njemačke tijekom zadnjih desetljeća postala je simbolom podijeljene Europe.

Političke promjene krajem 1980-ih godina dovele su do raspada političkog sustava NDR, te se NDR 1990. godine priključila Saveznoj Republici Njemačkoj. Tako se ponovno formirala jedinstvena Njemačka.

Njemačka Savezna Republika sastoji se od 13 pokrajina (npr. Bavarska, Saska, Hessen itd.) i od tri grada koji imaju prava pokrajine (Berlin, Hamburg, Bremen). Pokrajine imaju svoje samouprave, parlament, vladu.

Njemačka ima 82 milijuna stanovnika, time je

druga najmnogoljudnija zemlja Europe.

Stanovnici zemlje su Nijemci koji se dijele na više etničkih skupina kao što su npr. Bavarci i Švabi na južnom dijelu zemlje, a na istočnim predjelima npr. Prusi i Sasi. U Njemačkoj se govori njemački iako pojedine etničke skupine govore na raznim dijalektima. U zemlji živi oko 100 tisuća Lužičkih Srba koji pripadaju Zapadnim Slavenima, a žive tu stoljećima na njemačko-poljsko-češkom pograničnom području.

U zemlju su od 1960-ih godina masovno stizali gastarbajteri (radnici na privremenom radu) iz južne Europe i Turske koji su se zaposlili prije svega u automobilskoj industriji i uslužnim djelatnostima.

Gustoća naseljenosti je visoka (220 osoba/km²). Najgušće su naseljeni veliki gradovi i industrijske regije.

S raznolikim, razvijenim gospodarstvom vodeća je sila Europske unije

Njemačka se nalazi među zemljama koje su utemeljile Europsku gospodarsku zajednicu, preteču Europske unije. Njemačko gospodarstvo daje blizu 1/3 unijske proizvodnje. U svjetskoj se trgovini nalazi na drugom mjestu iza SAD-a. Osobito su traženi njezini proizvodi kemijske industrije i porizvodi strojogradnje. Više se njemačkih velikih poduzeća komunikacijske i informatičke industrije nalazi u samom svjetskom vrhu.

Najvažniji energetske izvori Njemačke su kameni i smeđi ugljen. Pretežiti dio kamenog ugljena nalazi se u Ruhrskom području. Kopanje smeđeg ugljena usredotočeno je u istočnom dijelu zemlje, u okolici Hallea, Leipziga i Cottbusa. Eksploatacija nafte ne podmiruje domaće potrebe. Ugljikovodike za kemijsku industriju i termoelektrane kupuje u inozemstvu. U upotrebi energije vodeću ulogu imaju već ugljikovodici. Veći dio električne energije proizvodi se, međutim, u termoelektranama na ugljen.

Najveća koncentracija njemačke industrije razvila se duž rijeke Ruhr koja je pritoka Rajne. **Industrija Ruhrskog područja oslanjala se na kopanje lokalnih ležišta ugljena.** Električna energija dobivena iz termoelektrana na kameni ugljen temelj je električne proizvodnje čelika i metalurgije obojenih metala (Dortmund, Duisburg).

Sa zemljovida pročitaj imena nekih gradova Ruhrskog područja.